

**TEMURIY MALIKALAR OBRAZI TALQINIDA TARIXIY HAQIQAT VA
BADIY MAHORAT****(«Yulduzli tunlar» romanida Oysha Begim, Mohim Begim va Gulbadanbegim
obrazlari talqini)****G‘aybullayeva Baxshanda Baxshullayevna***Buxoro innovatsion ta’lim va tibbiyot universiteti magistranti**E-mail: baxshandagaybullayeva@mail.com***Kamolov Ixtiyor Nigmatullayevich***F.f.f.d. (PhD), dotsent**e-mail: kamalovixtiyor@gmail.com*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Pirimqul Qodirovning «Yulduzli tunlar» romanida Oysha Begim, Mohim Begim va Gulbadanbegim obrazlarining badiiy talqini «Boburnoma» va «Humoyunnoma»dagi tarixiy-hujjatli ma’lumotlar bilan qiyosiy tarzda tahlil qilinadi. Ushbu malikalar obrazlari orqali yozuvchi muhabbat, sadoqat, onalik mehri va ma’rifatparvarlik g‘oyalarini badiiy yoritganligi, shuningdek, tarixiy haqiqat va badiiy to‘qimaning o‘zaro uyg‘unligi ko‘rsatib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *Oysha Begim, Mohim Begim, Gulbadanbegim, «Boburnoma», «Humoyunnoma», «Yulduzli tunlar», temuriy malikalar, badiiy talqin, tarixiy haqiqat.*

Аннотация. *В данной статье в сравнительном аспекте анализируется художественная интерпретация образов Айши Бегим, Махим Бегим и Гульбадан Бегим в романе Пиримкула Кадырова «Звёздные ночи» в сопоставлении с историко-документальными сведениями «Бабур-наме» и «Хумаюн-наме». Показано, что через образы этих цариц писатель раскрывает идеи любви, верности, материнской любви и просветительства, а также гармонию исторической правды и художественного вымысла.*

Ключевые слова: *Айша Бегим, Махим Бегим, Гульбадан Бегим, «Бабур-наме», «Хумаюн-наме», «Звёздные ночи», тимуридские царицы, художественная интерпретация, историческая правда.*

Annotation. *This article offers a comparative analysis of the artistic interpretation of the images of Aysha Begim, Mahim Begim and Gulbadan Begim in Pirimqul Qodirov’s novel “Starry Nights” against the historical-documentary evidence of the “Baburnama” and the “Humayun-nama.” It demonstrates that, through these royal women, the writer develops the ideas of love, fidelity, maternal devotion and enlightenment, and reveals the harmony between historical truth and artistic fiction.*

Keywords: *Aysha Begim, Mahim Begim, Gulbadan Begim, the Baburnama, the Humayun-nama, Starry Nights, Timurid royal women, artistic interpretation, historical truth.*

«Yulduzli tunlar» romanida temuriy malikalar obrazi galereyasi Bobur hayotining turli bosqichlari bilan bog‘liq holda kengayib boradi. Agar buvi va ona obrazlari qahramonning bolalik va o‘smirlik davriga, opa obrazi yigitlik davriga tegishli bo‘lsa, rafiqalar va qiz obrazi uning yetuk shaxs sifatidagi hayotini yoritadi. Bu o‘rinda yozuvchi Oysha Begim, Mohim Begim va Gulbadanbegim obrazlarini bir-biridan keskin farqlanuvchi xarakterlar sifatida yaratadi.

Bobur xonadoniga mansub ayol siymolari orasida uch malika — Boburning birinchi rafiqasi Oysha Begim, eng suyukli zavjasi va Humoyunning onasi Mohim Begim hamda qizi, mashhur «Humoyunnoma» muallifi Gulbadanbegim — alohida o‘rin tutadi. Bu uch obraz Bobur hayotining uch xil qirrasini — yoshlikdagi samimiy e‘tiroflar, oilaviy mehr va sadoqat hamda adabiy-ilmiy merosning davom etishini — o‘zida aks ettiradi. Quyida ushbu siymolar «Boburnoma»dagi tarixiy-hujjatli ma‘lumotlar va «Yulduzli tunlar» romanidagi badiiy talqin asosida ko‘rib chiqiladi.

Oysha (Sulton) Begim — Boburning amakisi, Samarqand va Buxoro hukmdori Sulton Ahmad Mirzoning qizi, ya‘ni Boburning amakivachchasi va birinchi rafiqasi edi. U bolalikdayoq Boburga unashtirilgan va keyinchalik turmushga chiqqan. Biroq bu nikoh baxtli kechmadi.

Oysha Begim obrazining o‘ziga xosligi shundaki, u «Boburnoma»da Boburning g‘oyat samimiy, hatto o‘z-o‘zini tanqid qilishga yo‘g‘rilgan e‘tiroflari orqali gavdalanadi. Bobur yoshlik chog‘idagi tortinchoqligini yashirmasdan tan oladi: u rafiqasining huzuriga hayo va uyatdan «... o‘n, o‘n besh, yigirma kunda bir marta» borganini yozadi [1]. Onasi Qutlug‘ Nigorxonim bu sovuqqonlikdan ranjib, o‘g‘liga tanbeh berib, uni rafiqasi yoniga jo‘natib turishga majbur bo‘lgan. Bu lavhalar Boburning halolligi va o‘z kamchiliklarini ham ochiq e‘tirof etish jasoratidan dalolat beradi — bu fazilat butun «Boburnoma»ning asosiy uslubiy belgisidir.

Oysha Begim taqdiri esa fojiali yakun topadi. Bobur og‘ir, darbadar kunlarni boshdan kechirayotgan bir paytda, rafiqasi unga suyanchiq bo‘lish o‘rniga, Toshkentda opasi Roziya Sulton yonida qolishni afzal ko‘radi va Boburdan ajraladi. Ko‘p o‘tmay Toshkent Shayboniyxon qo‘liga o‘tgach, Oysha Begim xonning bekalaridan biriga uzatib yuboriladi. Garchi u Boburni o‘zi tark etgan bo‘lsa-da, bu voqea shoir qalbida chuqur iztirob qoldiradi. Pirimqul Qodirov «Yulduzli tunlar» romanida bu munosabatlarni psixologik teranlik bilan ochib beradi. Yozuvchi Oysha Begimni bir tomonlama qoralamaydi; aksincha, taqdir sinovlaridan cho‘chigan, qiyinchiliklarga bardosh berishga ojiz, ammo o‘zicha haqli bir inson

sifatida tasvirlaydi. Shu tariqa Oysha Begim obrazi orqali roman fidoyilik va sadoqatning ziddi bo‘lgan — sinovlarda chekinish mavzusini ham yoritadi va Xonzoda Begim, Qutlug‘ Nigorxonim kabi fidoyi ayollar bilan ma’noli tazod hosil qiladi.

Mohim (Maham) Begim — Boburning eng suyuqli zavjasi, taxt vorisi Humoyunning onasi va boburiylar saroyining bosh xonimi edi. Aynan u «Podshoh Begim» — saroyning birinchi malikasi unvonini birinchi bo‘lib olgan. Manbalarda Mohim Begimning ota-onasi haqida aniq ma’lumot kam saqlangan; u, ehtimol, xurosonlik nufuzli xonadondan bo‘lgan va Bobur unga 1506-yil atrofida uylangan. Mohim Begim obrazining markazida ikki fazilat turadi: erining qalbiga eng yaqin, vafodor rafiq hamda mehribon, g‘amxo‘r ona. Uning Humoyunga bo‘lgan mehri va sadoqati boburiylar xonadoni tarixida alohida o‘rin tutadi. Shuningdek, u Boburning boshqa farzandlari — jumladan, Gulbadanbegim va Hindolni ham o‘z tarbiyasiga olgan; Gulbadanbegim «Humoyunnoma»da uni mehr bilan «xonim» va «onam» deb ataydi [2]. Bu — Mohim Begimning nafaqat o‘z farzandiga, balki butun xonadon bolalariga ona bo‘la olgan keng qalbli ayol ekanini ko‘rsatadi. «Boburnoma»da Mohim Begim, asar matnining o‘ziga xos vazminligi tufayli, juda qisqa tilga olinadi. Biroq «Yulduzli tunlar»da hamda Gulbadanbegimning «Humoyunnoma»sida uning obrazi to‘laroq, jonliroq namoyon bo‘ladi: u — er va farzand baxti yo‘lida yashagan, saroy hayotining ma’naviy markazida turgan oqila va vazmin malika sifatida tasvirlanadi. Mohim Begim — fojiviy qurbonlik emas, balki sokin, barqaror sadoqat va onalik mehrining timsolidir.

Uch siymo ichida eng o‘ziga xosi — Boburning qizi Gulbadanbegimdir. U 1523-yilda Kobulda, Boburning rafiqasi Dildor Begimdan tug‘ilgan va otasining farmoniga ko‘ra katta onasi Mohim Begim qo‘lida tarbiya topgan [2]. Boburiylar saroyida shahzoda va malikalarni o‘qitishga katta e’tibor berilgani bois, Gulbadanbegim o‘z davrining eng bilimdon, oqila va dono ayollaridan biri bo‘lib yetishadi. Gulbadanbegim obrazining beqiyos ahamiyati shundaki, u — adabiy talqin obyekti emas, balki bevosita ijodkor, muallifning o‘zidir. Jiyani — podshoh Jaloliddin Akbar undan otasi va akasi haqidagi xotiralarni yozib qoldirishni so‘raganida, u mashhur «Humoyunnoma» asarini yaratadi. Bu asar Bobur va Humoyun hayotini qisqa, ammo nihoyatda ta’sirchan va samimiy tarzda bayon etib, «Boburnoma»ning o‘ziga xos davomi sanaladi. Shu bilan Gulbadanbegim O‘rta asrlar Markaziy Osiyo va islom Sharqida yetishib chiqqan deyarli yagona ayol-muarrix sifatida tarixda qoladi.

Gulbadanbegim qalami ostida Bobur va boburiylar xonadonidagi ayollarga bo‘lgan yuksak ehtirom alohida iliqlik bilan tasvirlangan. Tadqiqotchilar e’tirof etishicha, Boburning xotin-qizlarga bo‘lgan munosabatini uning qizi Gulbadanbegimchalik ta’sirchan va haroratli aks ettira olgan biror manba yo‘q [4, 7]. Uzoq, mazmunli umr kechirgan, haj safarini ado etgan bu malika sakson yoshlarida vafot etadi; jiyani Akbarshoh ammasining tobutini o‘z yelkasida ko‘tarib borgani uning naqadar e’zozlanganini ko‘rsatadi [2]. Shu ma’noda Gulbadanbegim

— boburiylar sulolasining ilmiy-adabiy merosini, ayol zotining bilim va ijoddagi salohiyatini mujassam etgan yorqin timsoldir.

Mazkur uch siymo birgalikda Bobur va boburiylar xonadonidagi ayol obrazining turli qirralarini to‘ldiradi. Oysha Begim — Boburning samimiy, o‘zini ayamaydigan e’tiroflari oynasida ko‘ringan, taqdir sinovida chekingan birinchi rafiq; Mohim Begim — sokin sadoqat va onalik mehriining timsoli; Gulbadanbegim esa — bilim, ijod va tarixiy xotira timsoli, o‘zi yaratuvchi-muallif darajasiga ko‘tarilgan malika. Agar avvalgi bo‘limlarda tahlil etilgan Eson Davlatbegim donishmandlik, Qutlug‘ Nigorxonim ona mehri, Xonzoda Begim fidoyilik ramzi bo‘lsa, bu uch obraz o‘sha galereyaga halollik (Oysha), vafo (Mohim) va ma’rifat (Gulbadan) chizgilarini qo‘shadi.

Eng muhimi, «Boburnoma» bu siymolarni hujjatli haqqoniylik bilan qayd etsa, «Yulduzli tunlar» ularning ichki olamini badiiy bo‘yoqlarda jonlantiradi, Gulbadanbegimning «Humoyunnoma»si esa ayol nigohi orqali butun bir davr va xonadon tarixini ichdan yoritadi. Shu uch manbaning uyg‘unligi boburiylar xonadoni ayollari obrazlarini ham tarixiy, ham badiiy, ham ma’naviy jihatdan to‘la idrok etish imkonini beradi.

Tarixiy manbalarga ko‘ra, Bobur va Oysha Begim nikohi ikki temuriy xonadon o‘rtasidagi siyosiy ittifoqni mustahkamlash maqsadida tuzilgan edi. Yozuvchi bu munosabatni romanda ko‘ngilsiz, sovuq damlar dramasi sifatida tasvirlaydi: Bobur va Oysha Begim o‘rtasida chinakam mehr-muhabbat yuzaga kelmaydi, ular bir-birini tushuna olmaydilar. Bu badiiy talqin «Boburnoma»dagi ma’lumotlarga mos keladi, zero, Bobur o‘z xotirnomasida bu nikohga nisbatan sovuq munosabatda bo‘lganini yashirmaydi [3, 120]. Yozuvchi bu orqali siyosiy maqsadda tuzilgan, lekin yurakdan kelmagan nikohning fojiali tomonini ochib beradi.

Oysha Begim obraziga tamoman zid o‘laroq, Mohim Begim obrazi Boburga cheksiz sadoqat va chinakam muhabbatning timsoli sifatida yaratilgan. Yozuvchi Bobur va Mohim Begimning g‘aroyib tanishuvi, ularning o‘zaro his-tuyg‘ulari va sadoqatini nozik lirik bo‘yoqlarda tasvirlaydi. Mohim Begim obrazida ayol sadoqati, oilaviy mehr va matonat uyg‘un namoyon bo‘ladi: u og‘ir kunlarda eridan ajralmaydi, surgun va mashaqqatlarni u bilan baham ko‘radi. Bu obraz orqali yozuvchi haqiqiy muhabbat va sadoqat g‘oyasini ulug‘laydi.

Yozuvchining mahorati shundaki, u bu ikki rafiq obrazini qarama-qarshi qo‘yish orqali muhabbat va sadoqat mavzusini chuqur badiiy talqin etadi. Oysha Begim bilan bo‘lgan munosabat — majburiyat va sovuqlik, Mohim Begim bilan bo‘lgan munosabat — ixtiyoriylik va mehr. Bu qiyoslash orqali yozuvchi inson hayotida chinakam tuyg‘ularning qadrini, oilaviy baxtning manbai sof muhabbat ekanligini ko‘rsatadi.

Romandagi yana bir muhim ayol obrazi — Boburning qizi Gulbadanbegimdir. Asarda u asosan bola sifatida, otasining mehribon nazarida tasvirlanadi. Biroq bu obrazning badiiy

ahamiyati shundaki, o‘quvchi uning kelajakda «Humoyunnoma» asarini yozadigan ma’rifatli malika bo‘lib yetishishini biladi. Yozuvchi Gulbadanbegim obrazi orqali temuriy malikalarning ilm-ma’rifatga intilishini, sulola ayollarining nafaqat oila bag‘rida, balki ijod va tarixnavislik sohasida ham o‘z o‘rniga ega bo‘lganini badiiy ishora bilan yoritadi [4, 7]. Bobur qizining tarbiyasiga alohida e’tibor berishi, uni ilmga rag‘batlantirishi obraz orqali ko‘rsatiladi.

Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, yozuvchi har bir malikani o‘ziga xos individual xarakter sifatida yaratadi: Oysha Begim — vazmin, ammo erkin emas; Mohim Begim — mehribon, sadoqatli; Gulbadanbegim — ziyrak, bilimga chanqoq. Bu xarakterlarning rang-barangligi roman badiiy olamini boyitadi va o‘sha davr saroy ayollarining turli taqdirlerini ko‘rsatishga imkon beradi. Adabiyotshunos U. Normatov haqli ravishda Pirmqul Qodirovni inson ruhiyatini chuqur tahlil eta oluvchi yozuvchi sifatida baholaydi [5, 118].

Bundan tashqari, romanda Boburga qarshi kuchlar tomonida turgan ayol obrazi ham mavjud. Panipat jangida halok bo‘lgan Ibrohim Lo‘diyning onasi Boburdan o‘ch olishga intiladi va uni zaharlashga urinadi. Bu fitna fosh bo‘lgach, Bobur uni jazolamaydi, balki o‘zining oliyhimmatligi va tantiligini namoyon etadi. Yozuvchi bu lavha orqali nafaqat Bobur shaxsiyatining ulug‘vorligini, balki o‘sha davr ayollarining ham siyosiy kurashda faol ishtirok etganini ko‘rsatadi. Bu obraz — ona qasosi va siyosiy ziddiyatning murakkab uyg‘unligi sifatida talqin qilinadi.

Demak, Oysha Begim, Mohim Begim va Gulbadanbegim obrazlari «Yulduzli tunlar» romanida bir-biridan farqlanuvchi, individual xarakterga ega malikalar sifatida yaratilgan. Yozuvchi bu obrazlar orqali muhabbat va sadoqat, ilm-ma’rifat, oilaviy qadriyatlar mavzularini badiiy jihatdan teran yoritadi va o‘zbek adabiyotida temuriy malikalar siymosining boy galereyasini yaratadi.

XULOSA

Temuriylar davri tarixi nafaqat buyuk hukmdorlar va sarkardalar faoliyati, balki oqila, ma’rifatparvar va siyosiy tafakkurga ega malikalar faoliyati bilan ham ahamiyatlidir. Tadqiqot davomida tarixiy va badiiy manbalarda temuriy malikalar obrazi qiyosiy tahlil qilinib, ularning davlat boshqaruvi, madaniyat va ma’naviyat rivojidagi o‘rni ochib berildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Saroymulxonim, Goharshodbegim, Qutlug‘ Nigorxonim, Xonzoda Begim kabi malikalar nafaqat oilaviy hayotda, balki siyosiy va ijtimoiy jarayonlarda ham faol ishtirok etganlar; ayniqsa, ular ilm-fan, bunyodkorlik va ma’rifat rivojiga katta hissa qo‘shganlar. Tarixiy manbalarda malikalar faoliyati ko‘proq siyosiy va sulolaviy munosabatlar doirasida yoritilgan bo‘lsa, badiiy asarlarda ularning ruhiy olami, insoniy fazilatlar va ma’naviy qiyofasi kengroq ochib berilgan. Shu jihatdan tarixiy va badiiy

manbalarni qiyosiy o‘rganish temuriy malikalar obrazini to‘liqroq tasavvur qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. — Toshkent: «Sharq», 2002.
2. Mohim begim // O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi; shuningdek: Gulbadanbegim. Humoyunnoma. — Toshkent, 1959.
3. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. — Toshkent: Fan, 2019. — B. 120.
4. Gulbadanbegim. Humoyunnoma / Fors tilidan tarjima. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. — B. 7.
5. Normatov U. Ijod sehri. — Toshkent: Sharq, 2007. — B. 118.